

1048-1049; İbn Hacer el-Askalânî, *el-Mu'ce-mû'l-müfehres* (nşr. M. Şekkûr el-Meyâdînî), Beyrut 1418/1998, s. 109, 406; Râî el-Endelûsî, *İntişârü'l-fakîri's-sâlik li-tercihi mezhebi'l-İmâm Mâlik* (nşr. M. Ebû'l-Ecfân), Beyrut 1981, tür.yer.; Süyûtî, *Tezyînü'l-memâlik bi-menâkıbi seyyidînâ el-İmâm Mâlik*, Kahire 1325; Ser-kîs, *Mu'cem*, II, 1609-1610; Emin el-Hûlî, *Mâlik*, Kahire, ts. (Mektebetü Mısır), s. 347; Sezgin, *GAS*, I, 457-464; İbrâhîm Sâlih b. Yûnus el-Hüseynî, "el-İmâm Mâlik, İmâmü Dâri'l-hicre ve eşeruhû fi te'avvuri'l-kadâyâ'teşrî'yye", *Nedvetü'l-İmâm Mâlik*, Fas 1400/1980, I, 125-154; İbrâhîm b. es-Siddîk, "Mâlik el-Muḥaddîs", a.e., I, 259-271; Muhammed el-Muhtâr Vele-düebâh, "Lemḥa 'an uşûli fikhi'l-İmâm Mâlik", a.e., II, 69-97; Abdülkerîm et-Tevâtî, "el-Men-heciyye fi medreseti Mâlik b. Enes ve fi uşûli mezhebih", a.e., II, 291-354; M. Ebû Zehre, *İmâm Malik* (trc. Osman Kesioğlu), Ankara 1405/1984; Abdülganî ed-Dakr, *el-İmâm Mâlik b. Enes*, Dimaşk 1410/1990; Şükrü Özen, *İslam Hukuk Düşüncesinin Aklileşme Süreci* (dok-tora tezi, 1995), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 322-355; Hamîd Lahmer, *el-İmâm Mâlik mü-fessiren*, Beyrut 1415/1995; Muhammed Yûsuf Mûsâ, "İmâm Mâlik ile Leys b. Sa'd Arasında-ki İhtilaf ve Yazışma" (trc. Abdülkadir Şener), *AÜİFD*, XVI (1986), s. 131-154; Hasan ez-Zeyn el-Filâlî, "Bibliyûgrâfya şürûhi Muvaṭṭa'î'l-İmâm Mâlik", *el-Muvâfakât*, sy. 2, Harrûbe/Cezayir 1413/1993, s. 369-384; Yavuz Köktaş, "Bazı Yeni Sünnet Tanımları Üzerine", *Divân: İlmî Araştırmalar*, XVII/12, İstanbul 2002, s. 95-160; J. Schacht, "Mâlik b. Anas", *EI* (İng.), VI, 262-265.

AHMET ÖZEL

MÂLİK b. KAYS

(bk. EBÜ HAYSEME el-ENSÂRÎ).

MÂLİK b. NEBÎ

(مالك بن نبی)

(1905-1973)

Cezayirli fikir adamı.

28 Ocak 1905'te Kostantîne (Kosantîne) doğdu. İlk ve orta öğrenimini ailesinin memleketi olan Tibisse'de (Tebessa) ve Kostantîne'deki bir Fransız okulunda tamamladıktan sonra tahsiline devam etmek üzere 1930 Eylülünde Fransa'ya gitti. Gençlere maddî yardımda bulunan Paris'teki bir hristiyan gençlik derneğine üye oldu. Bu arada Doğu Araştırmaları Enstitüsü'nün giriş sınavına katılma başvurusu dinî ve siyasî sebeplerle geri çevrilince Elektrik Mühendisliği Enstitüsü'ne girdi. İhtidâ ederek Hatice adını alan ve Fransa'da kaldığı yıllar boyunca kendisine büyük destek sağlayan eşiyile de bu sırada tanışıp evlendi. 1935'te elektrik

mühendisi oldu. Paris'te Sorbon, Fransız Koleji ve Doğu Dilleri Enstitüsü gibi akademik çevrelerden birçok araştırmacı ve fikir adamıyla tanıştı. Zamanının büyük kısmını felsefe, sosyoloji ve tarih çalışmalarına ayıran Mâlik b. Nebî, Fransa'da öğrenim gören Arap ve müslüman gençlerin aksine kimliğini kaybetmeden Fransa şartlarında kültür, medeniyet, yenileşme, kalkınma, sömürgecilik ve bağımsızlık gibi konularda birikim sahibi olmaya çalıştı. Ayrıca Fransa'da yaşayan Kuzey Afrikalı gençlerin sömürgeci yönetimlere karşı bilinçlenmesini sağlamaya yönelik faaliyetlerde bulundu. Cezayirli işçileri eğitmek üzere kurulan Cezayir İslâm Kültür Merkezi'nin müdürlüğünü yaptı. Özellikle ülkesindeki Fransız sömürgeciliğine karşı tavır ve görüşleri sebebiyle Paris'te çeşitli sıkıntılarla karşılaştı. Elektrik mühendisi olmasına rağmen Fransa'da kendisine iş verilmediği gibi Cezayir'deki babası da memuriyetten uzaklaştırıldı. II. Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine Paris'te yaşamaya daha da zorlaşınca 1939'da Cezayir'e gittiysede aynı yılın eylülünde geçim sıkıntısı yüzünden Fransa'ya dönmek zorunda kaldı. Almanlar'ın Paris'i işgali sırasında bazı mücadeleci gençlerle birlikte Paris'te Kuzey Afrika'nın kurtuluşu için bir hareket oluşturmaya çalıştı. 1944 yılında tutuklandı ve on ay kadar hapisce kaldı. Cezayir'de vuku bulan kanlı olaylardan sonra ikinci defa hapsedildi.

1956'da Fransa'dan ayrılan Mâlik b. Nebî hac görevini ifa ettikten sonra Kahire'ye gitti. Burada Cemal Abdünnâsır'la görüştü. Çalışmalarını sürdürebilmesi için Mısır hükümeti kendisine maaş bağladı. Kahire'de Arapça'sını ilerletti. Bir kültür merkezi haline gelen evinde gençlere İslâm dünyasının meseleleri ve bunların çaresiyle ilgili fikirlerini aktardı. Aynı amaçla Suriye, Lübnan, Suudi Arabistan ve Küveyt'e giderek konferanslar verdi. Kahire'deki İslâm Konferansı'nın danışmanlığını yaptı. Bu arada telif çalışmalara

Mâlik b. Nebî

rını sürdürdüğü gibi daha önce Fransızca yazdığı eserleri Arapça'ya çevrildi ve Arap dünyası onun fikirlerini tanımaya başladı. Cezayir'in istiklâlini kazanması üzerine 1963'te ülkesine dönen Mâlik b. Nebî Cezayir Üniversitesi rektörlüğüne, ardından yüksek öğretim danışmanlığına getirildi. 1967'de görevinden ayrılarak bütün vaktini ilmi ve fikrî çalışmalara ayırdı. 31 Ekim 1973'te vefat etti.

Mâlik b. Nebî üniversite öğrenciliği döneminden itibaren hayatını, İslâm dünyasının sömürge durumuna düşmesinin temel sebeplerini ve kurtuluş çarelerini tesbit etmeye ve yazmaya adanmıştır. Onun asıl konusu medeniyettir. Müslümanların meselelerini bir medeniyet meselesi olarak gören Mâlik b. Nebî bir milletin insanlık gerçeğini, medeniyeti kuran ve yıkan etkenleri doğru kavramadıkça kendi medeniyet problemini aşmasının da mümkün olmayacağını söyler. Medeniyet, bir topluma her ferdinin ilerlemesi için gerekli olan bütün unsurları sağlayan mânevî ve maddî âmillerin tamamıdır (*Müşkiletü'l-efkâr*, s. 50). Diğer bir ifadeyle medeniyet bir topluma, fertlerinden her birinin çocukluğundan yaşlılığına kadar varlığının her aşamasında ilerlemesi için gerekli desteği sağlayan ah-lâkî ve maddî şartların toplamıdır (*Âfâk Cezâ'irîyye*, s. 38). Böylece medeniyet, onu inşa etmek isteyen milletin her gün ortaya koyduğu gayretlerin neticesini oluşturur. Mâlik b. Nebî, medeniyetler arasında demir perdeler bulunmadığını belirterek İslâm ve Arap dünyasının kendi kimliğini korumak şartıyla Batı medeniyetine açılmasının ve ondan bazı şeyler almasının zaruri olduğunu ifade eder (*Vichetü'l-âlemi'l-İslâmî*, s. 57-58). Kültür kavramını medeniyetten farklı gören Mâlik b. Nebî kültürün bilgiden ziyade davranışla ilgili olduğunu ve ahlâk ilkesi, estetik zevk, pratik mantık, üretim (teknik yönelim) olmak üzere dört unsuru içerdiğini belirtir. Kültürle toplum arasında güçlü bir bağ vardır; o kadar ki kültürünü kaybeden millet tarihini de kaybeder (*Müşkiletü's-şekâfe*, s. 76).

Siyasî yönetimi toplumun zihniyet ve yaşayışının bir ürünü olarak gören Mâlik b. Nebî, toplumsal ortamın temiz ve özgür olması halinde yönetimin bu ortama yabancı şeyleri topluma dayatamayacağını, ancak ortam sömürge olmaya elverişli ise yönetimin sömürgeci olmasının kaçınılmaz olduğunu, dolayısıyla sömürgeciliği yerleştirenin siyasetçiler de-

ğil fertlerin bizzat kendileri olduğunu ileri sürer (*Şürûtu'n-nehda*, s. 60 vd.). İslâm dünyasındaki dikta yönetimlerini tarihten gelen bozuk mirasın bir sonucu olarak gören ve kişileri kutsallaştırmanın İslâm ülkelerinde hâlâ devam ettiğini belirten Mâlik b. Nebî, Cemâleddîn-i Efgânî'nin önerdiği şekilde gelenekte bir ayıklamaya gitmenin ve mevcut düzeni geleneğin yükünden kurtarmanın gerekli olduğunu söyler (a.g.e., s. 57). Ayrıca dini de bütün islah ve uyanış faaliyetlerinin temeli olarak görür. Ona göre günümüz müslümanları Kur'an'ı anlamada hem fıtrî hem ilmî zevki kaybettikleri için ondan gerektiği şekilde yararlanmaları mümkün değildir.

Mâlik b. Nebî, *İntâcü'l-müsteşrikin ve eșuruhû fi'l-fikri'l-İslâmî el-hadîş* adlı eserinde (s. 8-11, 186), İslâm'a ve müslümanlara haksız eleştiriler yönelten kötü niyetli şarkiyatçılar yanında ilmî hakikatlere saygısı olan, İslâm'ın ve müslümanların bilime ve insanlığa katkısını ortaya koyan Joseph -Toussaint Reinaud, Reinhart Pieter Anne Dozy, J. J. Sedillot, Miguel Asin Palacios gibi isimlerin de bulunduğunu belirterek müslümanların Batı medeniyeti karşısındaki kompleksini yenme çabalarında bunların da payı olduğunu ifade etmektedir.

Eserleri. Mâlik b. Nebî, Fransız sömürgecinin dayattığı Batılılaşma'nın etkisiyle hayatının ilk dönemlerinde eserlerini Fransızca kaleme almış, ancak Kahire'de Arapça'sını ilerlettikten sonra çalışmalarını Arap diliyle yazmıştır. Sayısı otuzu bulan kitaplarından bazıları şunlardır: 1. *Le phénomène coranique* (Paris 1946, 1976). Kur'an'ı doğru anlamının yöntemi ve onun müslümanlar için taşıdığı önemi ortaya koyan eser müellifin en iyi çalışması olarak kabul edilir. Eseri Abdüssabûr Şâhin *eş-Zâhiretü'l-Kur'âniyye* adıyla Arapça'ya tercüme etmiş, Mahmûd Muhammed Şâkir buna Kur'an'ın i'câzıyla ilgili uzun bir giriş yazmıştır (Dimaşk 1406/1986). Kitap Ergun Göze tarafından Kur'an-ı Kerîm Mucizesi adıyla Türkçe'ye çevrilmiştir (İstanbul 1969; Ankara 1991). 2. *Les conditions de la renaissance* (Cezayir 1948). *Cezayir'de İslâmın Yeniden Doğuşu* ismiyle Türkçe'ye tercüme edilmiştir (trc. Ergun Göze, İstanbul 1972, 1992). 3. *Vocation de l'Islam* (Paris 1954). Muhammed el-Mübârek'in bir mukaddime yazdığı eseri Abdüssabûr Şâhin *Vichetü'l-'âlemi'l-İslâmî* adıyla Arapça'ya çevirmiştir (Kahire 1959). Es-

mâ Râşid tarafından *Islam in History and Society* ismiyle İngilizce'ye tercüme edilen eseri (İslâmâbâd 1988) Ergun Göze *İslâm Davası* adıyla Türkçe'ye tercüme etmiştir (İstanbul 1967). 4. *L'Afro-asiatisme conclusions la conférence de Bandoeng* (Kahire 1959). *Fikretü'l-İfrîkîyyeti'l-Âsyeviyye fi dav'i mü'temeri Bandûnc* adıyla Arapça'ya çevrilmiştir (trc. Abdüssabûr Şâhin, Dimaşk 1402/1981). 5. *Müşkiletü's-sekâfe* (trc. Abdüssabûr Şâhin, Kahire 1959). 6. *eş-Şu'ûbât 'alâmetü'n-nümuvvi fi'l-müctema'i'l-'Arabî* (trc. Ömer Kâmil Meskâvî, Kahire 1960). 7. *eş-Şirâ'u'l-fikrî fi'l-bilâdi'l-müstâmere* (Kahire 1370/1951). *Sömürge Ülkelerde Fikir Savaşı* ismiyle İhan Kutluer tarafından Türkçe'ye tercüme edilmiştir (İstanbul 1984). 8. *Şürûtu'n-nehda*. Millî uyanış, kalkınma ve gelişme şartlarının incelendiği eseri Abdüssabûr Şâhin Arapça'ya çevirmiştir (Kahire 1961). 9. *Milâdü müctema'* (trc. Abdüssabûr Şâhin, Kahire 1382/1962). Mâlik b. Nebî'nin *Müşkiletü's-sekâfe* ve *Milâdü müctema'* adlı eserleri bir arada *Kültür Sorunu ve Bir Toplumun Doğuşu* adıyla Türkçe'ye çevrilmiştir (trc. Salih Özer, Ankara 2000). 10. *Perspectives algériennes* (Cezayir 1964). *Âfâk Cezâ'riyye* ismiyle Arapça'ya tercüme edilmiştir (trc. Tayyib eş-Şerîf, Cezayir 1964). 11. *Mémoires d'un témoin du siècle* (Cezayir 1965). *Müzekkerâtü şâhidin li'l-karn* adıyla Arapça'ya (Beyrut 1404/1984), *Çağa Tanıklığım* ismiyle İbrahim Aydın (İstanbul 1987) ve *Asrın Şahidinin Hatıraları* adıyla Ergun Göze tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir (İstanbul 1991). 12. *Islam et démocratie* (Cezayir, ts., Révolution africaine). *İslâm ve Demokrasi* ismiyle Türkçe'ye tercüme edilmiştir (trc. Ergun Göze, İstanbul 1968). 13. *L'oeuvre des orientalistes son influence sur la pensée islamique moderne*. *İntâcü'l-müsteşrikin ve eșuruhû fi'l-fikri'l-İslâmî el-hadîş* adıyla Arapça'ya çevrilen bu çalışmanın (Kahire 1970) Türkçe tercümesi *Oryantalistlerin Eserleri ve Çağımız İslam Dünyasına Etkisi* ismiyle, Mâlik b. Nebî'nin Fransızca olarak yazdığı bazı makalelerin çevirilerinin de yer aldığı *İdeolojik Savaş Ajanları* adlı kitapta yayımlanmıştır (trc. Cemal Aydın, İstanbul 1997). 14. *Le musulman et le monde de l'économie*. Mehmet Keskin tarafından *Ekonomi Dünyasında Müslüman* ismiyle Türkçe'ye (İstanbul 1976), Abdüssabûr Şâhin tarafından *el-Müslim fi 'âlemi'l-iktisâd* adıyla Arapça'

ya (Dimaşk 1987) tercüme edilmiştir. 15. *Te'emmülât fi'l-müctema'i'l-'Arabî* (Beyrut 1401/1981). 16. *Fi mehebbi'l-ma'reke irhâsâtü's-sevre* (Dimaşk 1402/1981). 17. *Le problème des idées dans le monde musulman* (Cezayir, ts.). *Müşkiletü'l-efkâr fi'l-'âlemi'l-İslâmî* adıyla Arapça'ya tercüme edilen eser (trc. Besâm Bereke - Ahmed Şa'bû, Dimaşk 1408/1988) *İslâm Dünyasında Fikir ve Put* ismiyle Türkçe'ye çevrilmiştir (trc. Cemal Aydın, İstanbul 1992). 18. *Hadîş fi'l-bina'i'l-cedîd* (trc. Ömer Kâmil Meskâvî, Beyrut, ts., el-Mektebetü'l-asriyye). Mâlik b. Nebî'nin hayatı, kişiliği, düşünceleri ve eserleriyle ilgili çeşitli çalışmalar yayımlanmıştır (Abdülhamîd H. Hasan, XXI/4-5 [1421/2000], s. 426-428).

BİBLİYOGRAFYA :

Mâlik b. Nebî, *Vichetü'l-'âlemi'l-İslâmî* (trc. Abdüssabûr Şâhin), Kahire 1959, s. 57-58; a.mlf., *Müşkiletü's-sekâfe* (trc. Abdüssabûr Şâhin), Kahire 1959, s. 76; a.mlf., *Şürûtu'n-nehda* (trc. Abdüssabûr Şâhin), Kahire 1961, s. 55-86; a.mlf., *Âfâk Cezâ'riyye* (trc. Tayyib eş-Şerîf), Cezayir 1964, s. 38; a.mlf., *İntâcü'l-müsteşrikin ve eșuruhû fi'l-fikri'l-İslâmî el-hadîş*, Kahire 1970, s. 8-11, 186; a.mlf., *Müşkiletü'l-efkâr fi'l-'âlemi'l-İslâmî* (trc. Besâm Bereke - Ahmed Şa'bû), Dimaşk 1408/1988, s. 50; İbrahim el-Ba'sî, *Şahsiyyât İslâmiyye mu'âsıra*, Kahire 1970, II, 196-304; Enver el-Cündî, *A'lâmü'l-karnî'r-râbî' 'aşer el-hicrî, I: A'lâmü'd-da'ue ve'l-fikr*, Kahire 1981, s. 139-162; Es'ad es-Sahmerânî, *Mâlik b. Nebî: Müfekkiren işlahiyyen*, Beyrut 1406/1986, s. 13-19; M. Abdüsselâm el-Cefâirî, "Mefâhim esâsiyye fi fikri Mâlik b. Nebî", *Mecelletü Külliyyeti'd-da'veti'l-İslâmiyye*, VII, Trablus 1990, s. 141; Abdülhamîd H. Hasan, "Mâlik b. Nebî: Bibliyografya", *'Âlemü'l-kütüb*, XXI/4-5, Riyad 1421/2000, s. 423-429.

SAİD MURÂD

MÂLİK b. NÜVEYRE

(مالك بن نويرة)

Mâlik b. Nüveyre el-Yerbûî et-Temîmî
(ö. 11/632)

Topladığı zekat mallarını
Hz. Peygamber'in vefatı üzerine
sahiplerine iade ettiği için
mürted sayılıp öldürülen sahâbî.

Temîm kabilesine bağlı Hanzale'nin Yerbû' kolundandır. Şair ve savaşçı bir kimseydi. Kabilesinden Emevîler dönemi meşhur şairi Cerîr b. Atiyye, "zü'l-himâr" lakaplı atından dolayı onu "fârisü zî'l-himâr" diye tavsif etmiştir. Cesareti sebebiyle, "Mâlik kadar olmasa da delikanlı" sözü darbimesel olmuştur. Câhiliye devrindeki savaşlarda aktif rol oynayan Mâ-